

Domaći i strani kapital u osiguranju (Srbija do 1914)

Monopol stranih osiguravajućih društava

Ideja o osiguranju doprla je u naše krajeve dosta kasno, a što se Srbije tiče tek početkom druge polovine XIX veka. Njeni nosioci bila su inostrana osiguravajuća društva, tada već dosta afirmisana u susednim i drugim razvijenijim evropskim zemljama. U prvi mah isticali su kao bitno osiguranje života, kasnije osiguranje imovine protivu požara a potom i od ostalih nesrećnih slučajeva i štete. Iako su glavni nosioci osiguranja bili u to vreme osiguravajuća društva, nastala kao akcionarska ili osamostaljenjem odeljenja neke banke, dakle, na bazi privatnog kapitala, njihova je uloga u privrednom i društvenom životu postajala sve važnija, oni su vremenom postali nerazdvojni deo toga života. Za Srbiju se to u XIX veku još ne bi moglo reći, i s obzirom na zakasneli privredni razvitak, u kome se potreba za zaštitom od rizika još nije osećala, a nije bilo ni realnih mogućnosti da se osnivaju sopstvena domaća društva koja bi tu ulogu na sebe mogla da preuzmu. Osnivanje i funkcionisanje takvih osiguravajućih društava pretpostavljalo je postojanje dovoljno jakog kapitala kao osnovice, neophodne i za početak rada društva a još više kasnije kada bi nastupio neki od momenata predviđenih ugovorom o osiguranju.

U Srbiji su sve do kraja XIX veka poslove oko osiguranja obavljala isključivo strana društva, najčešće specijalizovana za određene vrste osiguranja, koja su svojim ranijim radom stekla određeni ugled i poverenje. Prema zemlji porekla ovaj kapital u oblasti osiguranja poticao je iz Austro-Ugarske, Italije, Engleske, Francuske i Rusije. Među prvima se javilo austrijsko društvo »Anker«, koje je počev od 1860. godine otpočelo sa radom u Srbiji. Za razliku od ovoga koje se koncentrisalo samo na osiguranje života, kasnije su se javila i druga, koja su osiguravala i imovinu. Među njima su se isticala imena »Die

Donau«, »Slavija«, »Hanza«, »Foncier«, »Erste Ungarische«, »Phö-nix«, koja su dosta samouvereno nastupala, reklamirajući svoje usluge na razne načine.¹ Ova društva su imala i svoje predstavnike u zemlji, tzv. agente, koji su vodili čitav posao oko osiguranja počev od agitovanja, objašnjavanja, do sklapanja ugovora i naplate premija. Ponekad su ovi agenti sa sedištem u Srbiji obavljali poslove i za susedne oblasti. Za razliku od nabrojanih društava bilo je i drugih, koja su teritorijalizovala svoja poslovanja u Srbiji i u tome uspeli da očuvaju kontinuitet tokom nekoliko decenija, i pored svih mera koje bi srpska država preduzimala u cilju zaštite srpskih građana od eventualne eksploatacije stranih društava. Ova su društva odolevala i raznim merama državne intervencije, usmerenim na isključivu pomoć i favorizovanje domaćih društava, što bi značilo diskriminaciju i pogoršavanje uslova rada i opstanka za strana društva.

Među stranim društvima dužeg veka, posle »Anker«, javlja se od 1867. godine austrijsko društvo, u kome je bilo i italijanskog kapitala, pod nazivom »Assicurazioni generali« sa sedištem u Trstu, koje je imalo i osiguranje imovine. Od 1873. godine rade u Srbiji i engleska društva »North British i Mercantile«, koja su vršila isključivo osiguranja protivu požara, zatim takođe englesko društvo »Greshem« koje radi od 1887. na poslovima životnog osiguranja, i najzad za iste poslove i društvo »New-York«, takođe od 1887. godine.²

Poslovanje društava obavljalo se na osnovu pravila svakog ponaosob, ali koja su međusobno bila veoma slična, nudeći slične povlastice i olakšice svojim osiguranicima. Borba za pridobijanje većeg broja osiguranika diktirala je razne druge povlastice, koje su u odnosu na uobičajene bile još povoljnije, naročito u pogledu dužine trajanja osiguranja. »Assicurazioni generali« je svojim osiguranicima, na polise koje su u potpunoj važnosti, a na koje su plaćane premije za tri godine ili još i više, prema želji osiguranika, davalo predujam kao kamatni zajam, i to u visini trećeg dela one sume, koliko iznosi uplaćena premija sa 6% godišnje kamate.³

Odsustvo domaćih osiguravajućih društava omogućilo je tokom pola veka slobodnu akciju stranih društava na teritoriji Srbije, koja su upotpunosti primenjivala tu svoje kriterijume o poslovanju, vodeći, kao što je evidentno, određenu politiku okupljanja osiguranika, osiguranja imovine i prikupljanja premijskih uplata, koje su u uslovima ograničenog rizika, s obzirom na relativno malu vrednost osiguranih objekata, bile malo skopčane sa rizikom i što je još važnije, sa izgledima da društvo pretrpi štetu. Ova je pojava u toj meri bila uzela maha, da je i srpska država sa svoje strane morala reagovati, podstaknuta delimično i glasovima koji su o tome kružili u javnosti. U isto vreme pojavila se i realna potreba da se pristupi osiguranju novoizgrađenih javnih zgrada, kojih je krajem XIX veka u Beogradu već bio osetan broj. Osiguranje preko stranih društava značilo bi i odliv znatnih sredstava iz zemlje, pošto su centrale ovih velikih inostranih društava uglavnom bile van zemlje. Ove protivurečnosti pot-

¹ Arhiv Srbije (u daljem tekstu: AS), Vojni Generalni guverman, X, 25.

² Статистички годишњаци кнежевине Србије, I—XIII.

³ Cesarsko-kraljevsko povlašćeno Društvo opšteg obezbeđenja, Assicurazioni generali, Trieste — Beč 1899.

hranjivale su ideju o osnivanju sopstvenih osiguravajućih društava, ali je to bilo dosta sporo. U međuvremenu je država stala na stanište da prvenstveno treba dovesti u red, odnosno u sklad sa srpskim zakonodavstvom i prilikama, ponašanje i delovanje inostranih društava, kojih je već bilo čitavo tuce (13). To je trebalo postići Zakonom o osiguravajućim društvima.

Zakon o osiguranju

U trenutku kada je ovaj zakon stupio na snagu, 31. marta 1892. godine,⁴ sva postojeća inostrana društva, pošto drugih nije bilo, podlegla su njegovoj primeni. Već i sama pojava ovakvog specijalizovanog zakona, uticala je na automatsko reduciranje broja osiguravajućih društava u Srbiji, jer je od 13 postojećih, sa radom posle primene Zakona, nastavilo samo 6. To su bili: Anker, Assicurazioni generali, Nort British, Mercantile, Greshem, New York. Namera zakonodavca bila je da propisivanjem određenih uslova utiče na smanjenje priliva novih, a naročito onih koja nisu bila u svemu poželjna, bilo zbog siromaštva i nesigurnosti, bilo zbog nesolidnog poslovanja. Najvažniji delovi zakona odnosili su se na pribavljanje garantija u korist osiguranika, ulaganja jednog dela kapitala osiguravajućeg društva u nepokretna dobra u samoj zemlji, priznavanje nadležnosti srpskih sudova, obavezno podnošenje godišnjeg izveštaja o poslovanju.

Već je čl. 1 obavezivao društva na protokolisanje firme kod nadležnog suda, na držanje trgovačkih knjiga koje je propisivao trgovački zakonik, na prijavljivanje agenta koji će društvo predstavljati u Srbiji.

Čl. 3 je još u većoj meri predviđao prilagođavanje društva sredini u kojoj deluje, a naime, obavezom da sva prepiska i ugovori koje društvo zaključuje sa obezbeđenim licima, moraju biti vođeni na srpskom jeziku.

Materijalne obaveze društva prema srpskoj državi obuhvatale su pored obaveznog poreza na promet (čl. 6), obračunatog na uplaćene uloge osiguranih lica, i obavezu, da društvo početkom svake godine (čl. 7) . . . « polagaće u državnu kasu Ministarstva narodne privrede sumu u zlatu ili akcijama Srpske narodne banke, ili srpskih državnih hartija od vrednosti, koja iznosi 1/5 deo od uplaćenog uloga osiguranih lica u Srbiji«. I dalje, ukoliko društvo otpočinje svoj rad 1. januara, dužno je da položi na ime kaucije 100.000 dinara u zlatu ili državnim hartijama od vrednosti. Pored kaucije svako društvo mora imati u Beogradu nezaduženo nepokretno imanje u vrednosti od 150.000—200.000 dinara. Na sumu novca položenu u gotovu država će društvu isplaćivati godišnje 3% interesa.

Od svih odredaba koje je sadržavao u sebi Zakon o osiguranju, ova u čl. 7, bila je za strana osiguravajuća društva, najnepovoljnija. Ona je direktno vršila selekciju kapitalom slabijih društava, a istovremeno i onih, koja nisu bila spremna da rizikuju svoja sredstva pri radu na teritoriji Srbije. Bukvalno shvaćena ova odredba je mogla

⁴ *Закон о осигурању, Зборник Закона и Уредаба кнежевине Србије* (u daljem tekstu: ZZ i US), 48, 198.

dovesti i dotle, da društvo tokom nekoliko godina sve svoje prihode prenese na državu. Odredba o obaveznoj kauciji imala je za cilj da osigura od rizika lice koje je osiguranik nekog društva. Ali, kako istovremeno nije bilo nikakvih ograničenja za društvo u pogledu otuđivanja imovine, moglo se dogoditi, da u trenutku kada osiguranik treba da naplati svoj zahtev, društvo ostane bez pokrića i ne može izvršiti svoju obavezu. To bi značilo, da ova vrsta garancije predviđena zakonom, nije bila dosledno zaštićena.

Ostali članovi zakona regulisali su slučajeve koji bi mogli nastati, ako se na vreme ne ispune obaveze od strane osiguranika ili zavoda. Za primenu zakona ostavljen je društvima rok od šest meseci, što je, kako se kasnije pokazalo, bilo dovoljno da društva prouče svoj položaj i razmisle o perspektivama daljeg rada.

Iako je zakon bio jasan i obavezan za sve, ubrzo su izdata još dva raspisa u vezi sa njegovom primenom, upućena svim srpskim načelstvima i upravama gradova Beograda i Niša.⁵

*
* *
*

Koliki je bio obim obavljenih osiguranja teško je zaključiti jer u ranijim godinama nisu vođene statistike, pošto nije ni bilo obaveze pre Zakona, ali je poznato uglavnom da je bilo više slučajeva osiguranja života negoli protivu požara. Na to je svakako imao uticaja i poseban postupak u slučajevima zlonamerne paljevine, u vezi sa čim je donet i Zakon o naknadi štete učinjene zlonamernom paljevinom i namernim protivzakonitim poništajem stvari.⁶ Po Zakonu je predviđeno da se naknada štete, ukoliko krivac nije poznat, izvrši u roku od 30. dana, na teret opštine na čijoj je teritoriji nastala. To je istovremeno bio i način da se opštine sa svoje strane nateraju na mere koje će obezbediti imovinu žitelja, a u slučaju da se šteta dogodi na spornoj teritoriji 2—3 opštine, svaka bi solidarno uplaćivala, s tim što bi se to sve naknadno prevalilo na račun one koja bude okrivljena.

Praksa u sprovođenju ovoga zakona pokazala je da ga treba proširiti i na druge slučajeve zlonamerno učinjene štete: na krađu stoke, zemljoradničkog alata, ljudske i stočne hrane, voća, živine, košnica, uništenja poljske ograde. Obuhvaćeni su bili slučajevi seoske opštine ili na poljskom imanju varoške opštine. Dopuna Zakona u tome smislu, izvršena je Odlukom od 22. XII 1903. godine, i kao i u prvom, osnovnom Zakonu, odgovornost za naknadu štete koju je izvršio nepoznati počinitelj, padala je na opštinu na čijoj je teritoriji šteta nastala.

Prvo domaće osiguravajuće društvo

Nedovoljna razvijenost novčanog tržišta i nedovoljna razgranatost poslova postojećih novčanih ustanova, banaka, štedionica i druga, uticala je na usporeni razvoj mnogih poslova u oblasti finan-

⁵ Isto.

⁶ 20. III. 1892, ZZiUS, 48, c. 70.

sija i bankarstva. Više kvantitetom, negoli kvalitetom, delovala je mreža od šezdesetak banaka, štedionica i zadruga, pri čemu je najveći udeo u celokupnoj sumi kapitala imala Narodna banka sa 47%, Beogradska zadruga sa 11%, a ostatak je dolazio na sve ostale banke. U pojedinim slučajevima ove su sume bankarskih kapitala bile ustvari simbolične. Bilo je stoga preuranjeno očekivati neku ozbiljniju akciju bankarskog kapitala u Srbiji pre kraja XIX veka, kao što bi to između ostalog bilo osnivanje i osiguravajućih društava ili slično.

Beogradska zadruga za međusobnu pomoć i štednju, osnovana 1882. godine, sa ciljem da kreditiranjem pomaže razvijanje proizvodnje, trgovine i radinosti, bila je posle Narodne banke najjača novčana ustanova u zemlji. Osnovna glavnica je iznosila 20. mil. dinara, raspodeljena u 10.000 akcija, dok je iznos uplaćenog kapitala iznosio samo 2,5 mil. dinara. Tokom godina proširivala je oblast svojih akcija, utičući na mnoge događaje u privrednom životu zemlje a posebno Beograda, ali i dalje od toga, čak do Skoplja i Turske. Među glavne poslove ove banke ubrajani su: štedna služba, zajmovi na menice, reeskont menica, zajmovi na garancije, zajmovi na zalag dragocenosti, zajmovi na domaće hartije od vrednosti, zajmovi na tekuće račune, zajmovi na hipoteke, naplate i isplate za tuđ račun, posredovanje u kupovini i prodajama svake vrste, učešće u zaključivanju zajmova, organizacija i učešće u trgovačkim i industrijskim poduhvatima.⁷ Listu svojih poslova Beogradska zadruga je proširila osnivanjem posebnog odeljenja za osiguranje. U javnosti je već duže vremena pre toga bilo govora o potrebi osnivanja domaćeg osiguravajućeg zavoda. Pretresana je činjenica, i to kao vrlo čudna, što se u Srbiji taj posao prepušta drugima. Ali, uza sve uočene razloge, o kojima je bilo reči u našim prethodnim izlaganjima, u poslovnim krugovima se opazio i nedostatak volje i inicijative da se takvom poslu pristupi. Česte političke trzavice, nesređenost političkih prilika i izvesna nesigurnost koja se osećala u celom sistemu privrednog poslovanja i života, nisu nimalo povoljno uticali na ubrzanje priprema oko otvaranja domaćeg osiguravajućeg društva.

Prilikom donošenja novih pravila Beogradske zadruge u februaru 1897. godine, uneta je odredba o osiguranju, u čijem se tekstu izričito navodi: »Vrši poslove osiguranja u naročitom odeljenju i sa specijalnim rezervnim fondom, koji će se zvati fond osiguranja, i to prvenstveno za osiguranje ljudskih života i osiguranje zgrada i drugih objekata protivu požara, s perspektivom da docnije proširi i na osiguranje brodova, useva protivu grada, stoke protivu pomora, nesrećnih povreda, prenosa robe, prevoza putnika« itd.⁸

Beogradska zadruga je od prvoga trenutka objavila svoju spremnost da konkuriše drugim osiguravajućim društvima, podešavajući svoje uslove »da po mogućstvu imaju biti jednaki ili bolji od uslova, pod kojima strana društva rade ove poslove u Srbiji«. U tome duhu su se vršile i pripreme za početak rada Odeljenja za osiguranje, a između ostalih odluka donetih na sednici od 2. aprila, kao što je u vezi

⁷ *Правила Београдске задруге од 2. II. 1897 са изменама и допунама, Београд 1930; 25-го годишњица Београдске задруге, 1882—1907, Београд 1907.*

⁸ *Čl. 13, st. 17, Pravila od 2. II. 1897.*

sa kadrovima, pristupilo se i izradi opštih uslova, kao bližih uputstava za prelazak na osiguranje. Usvojeno je da tarife budu za 5⁰/₁₀₀ jeftinije od onih koje daju ostala osiguravajuća društva. Računske probe koje su pratile ove pripreme, potvrdile su osnovanost takvog postupka. Upravni odbor je obratio specijalnu pažnju i na izradu opštih uslova za osiguranje, akcentujući naročito potrebu da odeljenje za osiguranje bude što predusretljivije prema strankama, da se u svakom pogledu ističe u odnosu na ostala društva, bez obzira koje je vrste osiguranje koje nudi i sklapa sa osiguranikom. Još je i ranije bilo reči u štampi i prilikom rasmatranja problema osiguranja u zemlji, i o posebnom aspektu osiguranja kao vaspitnog sredstva. Isticana je njegova korisna strana u pogledu formiranja fondova — koji se stvaraju u okviru životnog osiguranja, jer je u vreme kada nije bilo drugih oblika starosnog obezbeđenja, ovo bio pravi »rezervni fond« za stare dane.⁹

Pripreme za početak rada Odeljenja za osiguranje trajale su nekoliko meseci, upravo do trenutka kada je prema pravilima »fonda za osiguranje« dostigao 200.000 dinara, kao minimalni uslov za početak rada. Ali pre no što je rad javno otpočeo, došla je do izražaja državna intervencija, koja je nade i obećanja o favorizovanju domaće službe osiguranja, ozbiljno poduprla. Beogradskoj zadruzi je od strane srpske vlade stigla prva ponuda za osiguranje svih državnih zgrada, a uskoro zatim potpisan o tome i ugovor između ministra finansija i Beogradske zadruge, septembra 1897. godine. Ovim u osnovi monopolskim aktom, prvi srpski zavod za osiguranje stavljen je u povlašćeni položaj u odnosu na sve ostale, koji su svoj položaj učvršćivali dugogodišnjim radom, skopčanim sa raznovrsnim rizikom, i pogoršanim uslovima poznatim Zakonom iz 1892. g. Dakle, još pre početka svoga rada, još i pre no što je pokazao šta bi bio u stanju da postigne, Zavod je već beležio uspehe. Po svojoj suštini to je bio samo jedan deo borbe protivu stranog kapitala u zemlji, borbe za emancipaciju u privrednom i društvenom životu zemlje, kao što je to u javnosti i shvaćeno, kada je najzad 1. XI 1897. godine, Odeljenje za osiguranje Beogradske zadruge, otpočelo svoj rad.

Potrebna suma od 200.000 dinara o kojoj je bilo reči, podmirena je pozajmicom od 116.459 dinara iz rezervnog fonda. Početak rada praćen je i podelom velikog broja brošura u propagandne svrhe, pogotovu što je njihov sadržaj tome u svemu odgovarao polazeći od naslova »Opšta pravila osiguranja života i protivu požara«.

Javnost je sa neprikrivenim zadovoljstvom propratila vest o početku rada prvog srpskog osiguravajućeg društva, o čemu ima dosta podataka u tadašnjim savremenim dnevnim i stručnim listovima, gde se iznosi mišljenje raznih slojeva društva,¹⁰ koja su jedinstvena u zaključku da je to odlučan akt ka potiskivanju stranog kapitala u zemlji, ukidanja stranih društava itd. Karakteristična za ovo opšte raspoloženje je i izjava Čede Mijatovića, data *Trgovinskom glasniku*: »... Ja bih želeo da dođe, a nadam se da će doći, jedno sretno doba

⁹ М. С. Полићевећ, *О уговорима осигурања уопште*, Дело, 1895, књ. VII, 434—440; 25-го годишњица Београдске задруге, Београд 1907.

¹⁰ Р. Аранитовић, 50-го годишњица рада Београдске задруге, Београдске општинске новине, 1932, 747; *Трговински гласник*, 1897.

u 20. veku, kada će svaki Srbin mladoženja svojoj ženi dati na dan venčanja polisu osiguranja, svaki otac kad mu se dete rodi da ga osigura na kapital koji će dobiti kada bude punoletan . . . kada nijedne kuće neće biti, koja nije osigurana na slučaj požara, nijedne njive, nijednog vinograda, nijednog voćnjaka, koji nije osiguran za slučaj štete od elementarne nepogode, kada će svaki činovnik i seljak moći svojoj ženi i deci da osigura penziju, i svaki radnik osigura sebi u starosti izdržavanje, ne kao milostinju nego kao plod ugovora sa osiguravajućim društvom« . . .¹¹

Već u prvoj godini rada Beogradska zadruga, odnosno njeno odeljenje za osiguranje, obavilo je zapažen posao, 482 slučaja osiguranja životnih i 858 slučajeva osiguranja od požara. Osigurana suma kapitala u ovom slučaju dostigla je 20,667.410 dinara. Među ovim osiguranicima bila je na redu prva Monopolska uprava za sumu od 225.000 dinara.

Najbolji dokaz kako je primljena i odjeknula vest o osnivanju domaće osiguravajuće ustanove, je reagovanje ostalih novčanih ustanova širom zemlje, koje su, dok je cela stvar još bila u pripremi ponudili da sarađuju, obavljajući poslove u korist osiguranja u čitavoj zemlji. Najveći deo posla prihvatile su štedionice, čija je mreža bila najgušća u zemlji, u svim većim sreskim i okružnim mestima:¹² Aleksinačka štedionica, Jasenička štedionica, Valjevaska zadruga, Vranjska zadruga i akcionarska štedionica, Veliko Gradištanska štedionica, Gornjo Milanovačka štedionica, Moravska štedionica, Zaječarska štedionica, Jagodinska štedionica, Knjaževačka štedionica, Kragujevačka zadruga, Kraljevačka zadruga, Loznička štedionica. Negotinska štedionica, Niška trgovačka i prometna banka, Niška zadruga za međusobnu pomoć i štednju, Palanačka štedionica, Mlavaska štedionica, Pirotaska zadruga, Požeška građanska štedionica, Prokupačka zadruga, Požarevačka štedionica, Podunavska okružna banka, Resavska štedionica, Topolska zadruga, Trsteničko udruženje, Čuprijska štedionica, Ubska štedionica, Užička štedionica, Šabačka štedionica, Čačanska zadruga i Požeška građanska štedionica.

Konkurentska borba domaćih i stranih društava

Šest stranih osiguravajućih zavoda imalo je u 1894. godini svega 4.174 osiguranika i to za životna osiguranja 1.862, a protivpožarna 2.312; u 1895. godini ukupno 4.405, od čega na životna 2.082 osiguranika, a ostala 2.323 predmeta, dok je u 1898. godini, kao prvoj godini u kojoj se priključila i Beogradska zadruga, ovaj broj osiguranja popeo se na 6.015, (životnih 3.040, ostalih 2.975). U tome je broju Beogradska zadruga ubrzo izbila na prvo mesto, čemu su, kako je već izloženo, doprineli vanredno stvoreni izuzetni uslovi. U prvoj godini rada upisala je 1.432 slučaja, odmah iza dotada najuspešijeg društva »Assicurazioni generali«¹³, koje je vodilo ispred nje sa

¹¹ Isto.

¹² Р. Аранитовић, п. д., *Србске новине*, октобар 1897.

¹³ Tabela I. u prilogu: u prvoj godini rada su premije u fondu za osiguranje dostigle 1. milion dinara.

1.869 osiguranja i »Ankerom«, koji je išao iza Zadruga, sa 1.146. osiguranja. U 1899. godini Beogradska zadruga zauzima prvo mesto sa 2.563 slučaja, a za njom slede: Assicurazioni generali sa 1.963 slučaja, Anker sa 1.248 slučajeva, Nort British sa 660 i Greshem sa 622 slučaja, i najzad New York sa 245 slučajeva. Kao rezultat usvojenih preporuka državnih vlasti ili pak postavljenih uslova, sva osiguranja državnih ustanova, preduzeća i službenika išla su preko Beogradske zadruga. To se jako ispoljilo posle nekoliko godina, kao npr. 1905, dok je bila još jedino domaće društvo, a odnos je prema statističkim podacima bio sledeći: od 14.797 osiguranja, na Zadrugu je palo 5.931, odnosno 39%, a ostatak na Assicurazioni generali sa 3.200 osiguranja, New York sa 1.440 osiguranja, Rossia sa 1.135, Anker sa 1.122, North British sa 1.105 i Greshem sa 344 slučajeva. Očigledno i pored svih napora državne uprave da se sva osiguranja koncentrišu u Beogradsku zadrugu, bilo je još dosta nepoverenja kod privatnih osiguranika, koji su svoje poverenje radije poklanjali inostranim, renomiranim društvima, dakle u 61% slučajeva.¹⁴

Slika se počela ubrzano menjati i definitivno se učvrstio položaj domaćih društava, kada je na scenu stupilo i drugo osiguravajuće društvo »Srbija«, koje je sa radom otpočelo 1906. godine.¹⁵ Opšta klima bila je sada daleko povoljnija negoli desetak godina ranije, kada se pojavilo Odeljenje za osiguranje Beogradske zadruga, koje je odigralo pionirsku ulogu u sferi domaćeg osiguranja, i može se reći, ne samo zahvaljujući državnoj potpori već i sopstvenim naporima, steklo određeno poverenje i ugled u širokim slojevima društva. Poverenje u finansijsku stabilnost Beogradske zadruga poraslo je u zainteresovanim privrednim krugovima ali i u široj publici naročito posle uvećavanja nepokretne imovine Zadruga, kupovinom većeg broja placeva, zidanjem palate i kuća po Beogradu i unutrašnjosti, osnivanjem i finansiranjem privrednih preduzeća.¹⁶

Društvo »Srbija« bilo je osnovano kao akcionarsko, zahvaljujući dobrim delom i razumevanju i potpori velikog broja akcionara iz redova trgovaca, privrednika i drugih, ali i uz značajnu pomoć vlasti. Društvo je bilo reosigurano kod minhenskog osiguravajućeg društva. Između »Srbije« i »Beogradske zadruga« došlo je do konkurencije pri čemu je bilo slučajeva da pojedini raniji osiguranici Zadruga, pristupe »Srbiji«. Od 17.904 osiguranja, 9.138 slučajeva, dakle skoro polovina, pripali su društvu Beogradske zadruga (6.698) i »Srbije« (2.068). U 1910. godini taj je odnos bio još povoljniji za domaća društva, jer na 25.997 slučajeva osiguranja, 14.985 ili 59% otpadalo je na domaća društva i to na Zadrugu 9.111, a na »Srbiju« 5.874.¹⁷

Napredovanje domaćih osiguravajućih društava usporila su ili sasvim eliminisala rad inostranih društava. »Anker« i »British North« su stagnirala, »Greshem« i »New York« opadala, a »Assicurazioni generali« i »Rossia« umereno napredovali. Što se ovog poslednjeg

¹⁴ Tabela I. u prilogu.

¹⁵ Д. Ј. Мијалковић, *Један облик штедње*, Београд 1907; *И. српско друштво за осигурање „Србија“*, Београд 1913; AS, MNPr, »Т«, 1914, br. 5687, »Srbija«, osiguravajuće društvo.

¹⁶ AS, VGG, X, 25.

¹⁷ Sve prema tabeli I. u prilogu.

tiče, ono je kao rusko, petrogradsko društvo otpočelo rad tek 1902. godine, ali su politički razlozi išli naruku, tako da je od samoga početka za razliku od drugih stranih društava uživalo punu podršku srpske vlade.¹⁸ U isto vreme su Anker, North British, Greshem i New York, beležili gubitke (prema podacima iz 1910), što je ova poslednja dva društva navelo da izvrše likvidaciju svojih poslova.¹⁹

U Srbiji su se pojavila početkom XX veka još neka društva, kao npr. »La Nationale« iz Pariza, kao i druga, ali bez značajnijeg uspeha.

U celini uzev, osiguranje je kao posebna privredna delatnost beležilo uspeh, jer su se sve poslovne godine završile sa pozitivnim bilansom, sa izuzetkom 1898. i 1899, a zatim i 1904. i 1905. dok se 1910. zamalo nije završila gubitkom.²⁰

Pored broja obavljenih osiguranja, čiji je broj narastao u toku XX veka i to progresivno, od 1900. do 1910. za 300%, (8.494:25.997), impresivno se uvećavala i vrednost osigurane imovine. U 1896. godini osiguranjem je bila pokrivena imovina u vrednosti od 84,434.326 dinara, uključiv i životna osiguranja, koja su prema broju slučajeva iznosila 50%, iako po udelu u vrednosti znatno manje. Samo 15. godina kasnije, osigurana vrednost imovine i ličnih osiguranja popela se na 354,604.495 dinara (odnos broja životnog prema imovinskom 51% : 49%).²¹ U toj sumi jedna trećina otpada na osiguranja kod Beogradske zadruge, preko 20% osiguranja kod tršćanskog društva, a blizu 20% na osiguranje kod »Srbije«.

Tendencija takvog kretanja zadržale su se sve do Balkanskih ratova. Za ovaj period se nasuprot prvoj fazi u istorijatu razvoja osiguranja u Srbiji, kada su dominirala inostrana društva i kapitali, može konstatovati, da su domaća društva vodila borbu i dobila prevlast u ovoj oblasti, čime je, u duhu političke osamostaljenosti od stranog kapitala, koja je kao osnovna tendencija provejavala kroz privrednu politiku zemlje, ovde postignut vidan uspeh.

U vremenu od nepune dve decenije, u kome su se odigrale ove odlučujuće i značajne borbe za osvajanje pozicija domaćeg kapitala u odnosu na strani, ima mnogo novih i zanimljivih pojava, baš u oblasti osiguranja. Posebno mesto tu pripada i talasu raznih udruženja za osiguranje u slučaju bolesti, smrti ili udaje i ženidbe, poznatih kao »svadbena i ukopna društva«. Bilo je favorizovanja ovih društava od strane državnih vlasti, uglavnom zbog fiskalnih razloga — taksa ubiranih na ime prijave članova, na potvrde o uplati i isplati, inače ta društva nisu zasluživala da budu u takvom povlašćenom položaju već i zbog svog nesolidnog poslovanja koje ih je vodilo u deficit. Osnovni razlog koji ih je vodio deficitu, krahu i likvidaciji, bio je u tome, što princip na kome su zasnivala svoj rad — nije bio na matematičkim proračunima. Nikako im se nisu slagali računi o uplatama i isplatama, i time su ubrzo razbijali poverenje onih lica koja su okupljali. Briga oko ovih društava, čiji je rad, s obzirom na svoju prirodu bio povezan sa velikim brojem lica, raznog doba sta-

¹⁸ AS, VGG, X, 25.

¹⁹ Tabela IV. u prilogu i AS, VGG, X, 25.

²⁰ Tabela IV. u prilogu.

²¹ Tabela III. u prilogu.

rosti, različitog imovnog stanja i obrazovanja, pala je u nadležnost Ministarstva narodne privrede. Ono je preko svog trgovinskog odeljenja koje se brinulo i o svim novčanim zavodima, preduzelo razne mere da se spreče zloupotrebe, kojih je bilo dosta i svakodnevno. To je, još i pre negoli zabrana o njihovom daljem osnivanju, potkopalo njihove izgleda na budućnost, jer su već prvi pokušaji neslavno završili, izgubivši svako poverenje kod publike.²²

Stanje pred I svetski rat

U rasponu od pola veka, koliko je proteklo od pojave prvih osiguravajućih društava u Srbiji, na tom polju je bilo mnogo učinjeno. Ideja o osiguranju ne samo da je prodrila, već je i uhvatila korena pre svega kod gradskog stanovništva, kao nosioca raznih novina u društvenom pa i privrednom kretanju. Međutim, ova ideja o osiguranju iako svuda sprovedena, nije sprovedena na isti način za sve oblasti života. Na velikom delu teritorije — a to reći i privrednih oblasti, delovao je Zakon o zlonamernoj paljevini iz 1892. godine, dopunjen 1903. godine. Osim ovoga donet je i Zakon o zadrugama za uzajamno obezbeđenje, na osnovu koga je osnovano desetak zadruga, uglavnom u krugovima radnika i zanatlija. U duhu ovih zakona, izglasan je 1906. još jedan o »Fondu za naknadu štete postradalima od grada«. Zakon je predvideo naknadu štete od ove elementarne nepogode sopstvenicima useva i plodova, sa izuzetkom voća i useva na okućnici, zatim onoga što još nije urađeno, kao i onoga što se daje na obradu kupcima. Sredstva fonda formirana su na osnovu finansijskog zakona iz 1906. godine, uplatom osnovnog kapitala od 1 milion dinara, zatim sumom fondova po čl. 6 Zakona o zadrugama za uzajamno pomaganje, kao i raznim zaveštanjima i prihodima stalnog prireza, obaveznog za sve poreske obveznike prema određenoj skali. U fond je pricao svake godine i deo prihoda Klasne lutrije, u visini 1/10 čistog prihoda.

Što se stočarstva tiče, i tu je na osnovu Zakona o osiguranju stoke od 10. XI 1905. godine, izvršeno izvesno obezbeđenje ustanovljenjem posebnog fonda. Smisao ovoga zakona bio je, da se obezbeđenje stočnog fonda osigura preko opština, kao političkih ustanova, a ne ekonomskim putem, polazeći od toga da bi to bio isuviše veliki rizik. U praksi se kasnije pokazalo, da su baš opštine, na kojima su se najpre ogledale sve posledice čestih promena u partijskom životu, bile nedovoljan i nepouzdan oslonac za sprovođenje ove zaštite. Poznate su brojne zloupotrebe, koje su uz slabu kontrolu trošenja državnih sredstava umnogome kompromitovale ovaj oblik zaštite stočnog fonda.²³

Svi ovi oblici obezbeđenja od raznih šteta, uglavnom u poljoprivredi nisu stimulatивно delovali na orijentaciju osiguravajućih zavoda za poljoprivrednike, bilo u vezi ličnog ili imovinskog osiguranja.

²² AS, MNPr., »T«, odeljenje, krajem XIX i prvih godina XX veka, u svim godinama ima obilje izveštaja o radu ovih svadbarskih i ukopnih društava u svim većim mestima u zemlji.

²³ В. Н. Стојковић, *Обезбеђење сточе*, Београд 1928.

Svoje klijente su zato i dalje tražili u redovima varošskog stanovništva, bilo po kome osnovu vršili osiguranje. Osiguravajuće društvo »Srbija« izradilo je čak specijalne uslove za osiguranje koje bi šire sprovedeno bilo po narodu, ali je taj poduhvat omeo rat. Beogradska zadruha je takođe povremeno prilagođavala svoja pravila novim prilikama ili usklađivala sa promenama u opštem zakonodavstvu zemlje, i to skoro svake godine: 1899, 1904, 1908, 1910. i 1912. godine.²⁴ Zakon o osiguranju uzet je ponovo u rasmatranje 1912. godine sa ciljem da se izvrše izmene i modernizacija, polazeći od stečenog desetogodišnjeg iskustva i stranih i domaćih društava, čija je saradnja ovom prilikom zatražena. Novi zakonski projekat stigao je do državnog saveta, izbijanje rata odložilo je njegovo rasmatranje pred skupštinom.

Za vreme balkanskih ratova osiguravajuća društva su proširila svoju praksu na tzv. rizik rata, na temelju specijalne premije. Osiguravajuće društvo »Srbija« podiglo je premiju od svih lica koja su kod njega bila osigurana, a imala bi kakav ratni rizik. Što se stranih društava tiče i ona su uključila ovo osiguranje, a u pravilima petrogradskog društva »Rossia«, ono je već i ranije bilo predviđeno, ali isključivo za vojna lica.²⁵

U Srbiji je u vreme izbijanja Balkanskog rata pored Beogradske zadruge, pored društva »Srbija«, proradilo i specijalno odeljenje Vračarske zadruge još 1911. godine, ali sa veoma malim brojem osiguranih slučajeva.²⁶ U pravilima društva »Srbija« izvršena je izmena pravila na zboru akcionara 8. aprila 1912. godine, s tim da se osnovni kapital uveća sa 1 milion dinara na 2,5 miliona dinara i podeli u pet kola, u svakom kolu po 5.000 akcija od po 100 dinara. Oko ovog predloga došlo je do spora sa ministrom narodne privrede, koji kao nadležan nije hteo da odobri nova pravila, uslovljavajući da se uplata po kolima vrši sukcesivno, tek pošto prethodno bude uplaćeno.²⁶

Maja 1913. godine, osnovano je akcionarsko osiguravajuće društvo »Šumadija«²⁷, u čemu su neposredno učestvovali viđeni trgovci i industrijalci beogradske čaršije: Ignjat Bajloni, Kosta Riznić i dr., sa osnovnim kapitalom od 1. miliona dinara, za poslove osiguranja života i protivpožarno. Raspisali su 10.000 akcija, glavni upisnici bili su Beograđani. Ujesen iste godine osnovano je i društvo »Jugoslavija«, 24. XI 1913, čiji su osnivači izrazili želju da upišu 12.000 komada akcija u vrednosti 120.000 dinara u zlatu, i pri osnivanju su već pojedine banke tu spremnost i potvrdile. Opšta privredna banka upisala je 1.000 komada akcija, Dunavski kreditni zavod 400 komada akcija, a Srpska centralna banka 500 komada akcija. Među upisnicima bilo ih je najviše koji su upisivali 100—300 komada akcija.²⁸

Nisu nam nažalost poznati podaci o poslovanju ovih novoosnovanih osiguravajućih društava, čiju je aktivnost omelo izbijanje rata. Što se aktivnosti ostalih društava tiče, kako domaćih tako i stranih,

²⁴ Правила од 2. II. 1897, Београдска задруга, Београд 1930.

²⁵ AS, VGG, X, 25.

²⁶ Србске новине, 4. aprila 1913; Осигуравајуће друштво Србија и министар народне привреде, Београд 1913.

²⁷ AS, MNPr., »Т«, 1913, br. 2808.

²⁸ AS, MNPr., »Т«, 1914. Nefascikulirano.

podaci su za te predratne godine dosta oskudni, izuzev za pojedine od njih. Beogradska zadruga je u 1913. godini izvršila 4.354 osiguranja na život u iznosu 19,382.570 dinara, a u odeljenju za osiguranje od požara upisano je 5.479 polisa na vrednosti od 121,697.934 dinara.²⁹ Društvo »Srbija« je u 1913. godini imalo 3.220 polisa za životno osiguranje u vrednosti 12,728.959 dinara i 4.323 polisa sa osiguranjem od požara na din. 73,545.939.³⁰

*

* *

U istorijatu razvoja osiguranja u Srbiji jasno se razlikuju nekoliko etapa: prva, od pojave prvih društava do 1897. godine, kada se javljaju i domaća društva, zatim druga u kojoj se ove dve strane bore za prevlast, i najzad treća etapa, u kojoj je snaga domaćih društava nadvladala. Nesumnjivo da su mere intervencije državnih vlasti, koje je ovde bilo lakše sprovesti nego u nekoj drugoj oblasti, na primer trgovini ili industriji, zajmovima ili bankarstvu, urodile brzo plodom. Privilegije domaćih društava bile su do te mere sprovedene u svim oblastima života, tako da je pri ženidbi oficira, koja je uslovljavala kauciju, mogla samo polisa osiguranja kod domaćeg zavoda, da bude punovažna. Zajmovi za izgradnju i investicije izdavani su samo uz garanciju polise uplaćene kod domaćeg osiguravajućeg društva, dok su državni službenici, kako je već navedeno morali svoja osiguranja da poveravaju domaćim društvima.

Ocenjujući rezultate postignute u relativno kratkom vremenu, od nepune dve decenije, domaći kapital je uprkos teškoćama, koje sobom nosi neiskustvo, siromaštvo i nepoverenje sredine, uzeo ovu oblast privrednog pa i društvenog života pod svoje okrilje, i zauzimajući u njoj komandne pozicije, dobro se snašao. To je ujedno bio i jedan od dokaza emancipacije, kojoj je građanska klasa tada svim silama težila.

Danica Milić

²⁹ AS, VGG, X, 25.

³⁰ Isto.

Tabela I

BROJ OSIGURANJA OD 1894. DO 1910.

Godina	Životnih osiguranja								Protivpožarnih osiguranja					Ukupno svih									
	Preko osiguravajućih društava								Nort Briti ^š	Beogradska zadru ^{ga}	Srbija	Rosija	Asik. gener.	Sve ^{ga}	Anker	Beogradska zadru ^{ga}	Srbija	Gre ^{šem}	Nort Briti ^š	Nju-Jork	Rosija	Asik. gener.	Ukupno
	Srbija	Anker	Beogradska zadru ^{ga}	Gre ^{šem}	Nju-Jork	Rosija	Asik. gener.	Zajedno															
1894	—	692	—	506	303	—	361	1862	840	—	—	—	1472	2312	692	—	—	506	840	303	—	1833	4174
1895	—	785	—	545	352	—	400	2082	667	—	—	—	1658	2323	785	—	—	545	667	352	—	2059	4405
1896	—	891	—	658	407	—	430	2386	772	—	—	—	1716	2488	891	—	—	656	772	407	—	2146	4874
1897	—	1020	—	716	449	—	512	2697	718	—	—	—	1655	2373	1020	—	—	716	718	449	—	2167	5070
1898	—	1146	531	662	246	—	455	3040	660	901	—	—	1414	2975	1146	1432	—	662	660	246	—	1869	6015
1899	—	1248	1031	569	629	—	434	3911	642	1532	—	—	1529	3703	1248	2563	—	569	644	629	—	1963	7614
1900	—	1343	1057	523	772	—	482	4177	768	1883	—	—	1666	4317	1343	2940	—	528	768	772	—	2148	8494
1901	—	1878	1348	497	851	—	613	4694	925	2384	—	—	1674	4935	1378	3732	—	497	925	858	—	2237	9627
1902	—	1406	1412	475	1017	57	702	5029	976	2321	—	2	1716	5016	1406	3733	—	475	976	1017	89	2418	10044
1903	—	1447	1538	459	1162	213	799	5618	1025	3637	—	176	1549	5357	2447	4575	—	459	1025	1168	389	2348	11005
1904	—	1555	1971	363	1278	410	865	6442	1085	3232	—	379	2162	6858	1555	5203	—	363	1085	1278	789	3027	13300
1905	—	1622	2295	344	1440	538	980	7219	1105	3656	—	597	2220	7578	1122	5931	—	344	1105	1440	1135	3200	14797
1906	503	1693	2432	321	1654	715	1088	8406	1128	3545	455	762	2252	8142	1693	5977	958	321	1128	1654	1477	3340	16548
1907	944	1160	2901	302	1668	900	1187	9062	764	3797	1124	964	2193	8842	1160	6698	2068	302	764	1668	1864	3380	17904
1908	1578	1213	3120	280	1668	1035	1235	10129	864	4249	1585	849	2225	9772	1213	7369	3163	280	864	1668	1884	3460	19901
1909	2228	1171	3447	257	1576	1294	1813	11086	1084	4562	2253	962	2341	11202	1176	8009	4488	257	1084	1576	2256	3654	22488
1910	2773	1250	4237	237	1500	1508	1506	13011	1119	4874	3101	1149	2743	12986	1250	9111	5874	237	1119	1560	2857	4249	25997
Prosječno:	1008	1240	1785	481	927	547	703	6691	863	2740	1055	533	1803	6994	1240	4525	2063	481	863	927	1080	2506	13685

* AS, Vojni generalni guverman, X, 25 i *Статистички годишњаци*, I—XIII.

Tabela II

SITUACIJA OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U 1910, I OD 1899 — 1910.

Naziv, godina i vrsta	Broj osiguranja u 1910:				Visina osiguranja u 000 din:			
	na poč. godine	tokom godine	ugašeno tokom g.	krajem godine	počet. god. +	tokom god. +	tokom god. —	krajem godine
Bdska zadruga, 1897, živ. i od požara — —	8009	2462	1360	9111	115563	35967	29233	122382
Anker, 1860, živ. — —	1171	168	69	1260	6462	916	412	6966
Nort Britiš, 1873, od požara — — —	900	227	8	1169	28193	9338	299	37232
Grešem, 1877, živ. — —	257	—	20	237	1895	—	136	1759
Nju-Jork, 1887, živ. — —	1576	—	76	1500	10532	—	445	10087
Rosija, 1902, živ. i od požara — — — —	2256	708	307	2657	31904	7091	2341	36658
As. generale, 1867, živ. i od požara — — —	3654	978	383	4249	67793	25279	18186	74964
Srbija, 1906, živ. i od požara — — — —	4481	2268	875	5874	47780	25476	8703	64553
S u m a :	22304	6811	3118	25997	310218	104069	59683	354604

Osiguranja 1899 — 1910.

1899. — — — — —	6071	2374	831	7614	97466	40182	17590	120059
1900. — — — — —	7051	2070	627	8494	114132	55638	28509	141261
1901. — — — — —	8334	2216	963	9267	133306	51456	13865	170897
1902. — — — — —	9411	2717	2154	10044	161662	51800	52349	161113
1903. — — — — —	9873	2050	1818	11005	151321	56531	29570	178282
1904. — — — — —	11249	3840	1699	13390	170694	63683	33432	200944
1905. — — — — —	13127	3956	2286	14797	189581	84038	55067	218552
1906. — — — — —	14587	4356	2395	16548	211100	72456	45614	237942
1907. — — — — —	16277	4357	2729	17904	226296	79596	58461	247432
1908. — — — — —	17904	5558	3561	19901	247432	114960	73353	289039
1909. — — — — —	19901	6800	4213	22488	289405	98072	67544	319933

Tabela III

VISINA OSIGURANJA OD 1896 — 1910.*

u 000 dinara

Godina	Preko osiguravajućih društava							Od toga ukupno			
	Anker	Beograd- ska zadruga	Grešem	Nord Britiš	Nju-Jork	Rosija	Asik. gen.	Srbija	Životno osiguranje	Protiv požarno	Ukupno
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1896	5815	—	4521	24706	3914	—	45475	—	16878	67536	84434
1897	6465	—	4787	22221	3975	—	45406	—	18335	64521	82856
1898	7104	23642	4413	23331	2640	—	43450	—	20450	84182	104633
1890	8199	34755	3999	20892	5533	—	46679	—	25773	94285	120059
1900	8856	48110	3741	28496	6287	—	45769	—	28718	112542	141261
1901	9206	63867	3532	33536	7030	—	53724	—	32079	138818	170897
1902	9430	53757	3854	34624	7794	234	51418	—	33975	127138	161113
1903	9600	60733	3215	34215	8660	4436	57421	—	36397	141885	178282
1904	10382	72945	2657	37451	9100	6511	61897	—	41352	159593	200945
1905	10820	84129	2460	34739	10242	11256	64903	—	45715	172836	218552
1906	11070	84483	2299	36541	11161	17171	61834	13381	49819	188123	237942
1907	6671	91505	2148	22489	11413	22090	63472	27640	51405	196027	247432
1908	6979	110636	2031	26377	11309	25831	68331	37540	54872	234166	289039
1909	6462	115653	1895	37907	10532	31904	67797	47780	58451	261481	319933
1910	6966	122387	1759	37232	10087	36653	74964	64553	69207	285397	354604

* Статистички годишњаци Краљевине Србије, I — XIII.

Tabela IV

PRIHODI I RASHODI OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U 1910. GODINI*

u 000 dinara

Ime društva	Prihodi — rashodi					Prosek po I. osiguranju			
	od premija	drugi prihodi	isplata osiguranja	drugi izdaci	+ —	početkom godine	tokom godine +	tokom godine —	krajem godine
Anker — — —	327	1553	1934	1786	— 98	55	54	4	5
Grešem (Greshem)	89	57	114	86	— 40	73	—	6	7
Srbija — — —	600	397	51	943	—	10	11	9	10
Nort Britiš (North Brit) —	84	140	148	81	— 54	31	41	37	23
Nju-Jork (New York) —	470	2522	282	2710	—	46	—	5	6
Rosija — — —	430	124	237	378	— 61	14	10	7	13
Asikuracioni denerali — —	628	188	394	410	— 12	18	25	47	17
Beogradska zadruka	779	2767	325	3164	+ 157	14	14	21	18
S u m a :	3410	7747	2646	9511	+ 0,419	13	15	19	13
1898. — — —	908	74	706	639	— 363	16	18	15	17
1899. — — —	992	1020	636	1471	— 95	16	16	21	15
1900. — — —	1215	1234	673	1761	+ 14	16	26	45	16
1901. — — —	1477	1317	686	2085	+ 23	15	23	15	17
1902. — — —	1602	1408	695	2268	+ 48	17	18	24	16
1903. — — —	1930	1393	658	2580	+ 85	15	19	16	16
1904. — — —	2240	1931	1313	3149	— 290	15	16	19	15
1905. — — —	2260	416	1110	1947	— 371	14	21	24	14
1906. — — —	2804	674	1037	2227	+ 14	14	16	19	14
1907. — — —	2837	6556	1450	7871	+ 72	13	19	21	13
1908. — — —	3030	7167	1030	8977	+ 190	13	20	20	14
1909. — — —	3247	8282	1587	9765	+ 226	14	14	16	14

* AS, Vojni generalni guvernman, X, 25 i *Статистички годишњаци Краљевине Србије*, I — XIII.

Danica Milić

CAPITAL DOMESTIQUE ET ETRANGER DANS LE DOMAINE
D'ASSURANCE (SERBIE JUSQU'A 1914)

R é s u m é

L'idée de l'institution de l'assurance n'apparaît dans notre pays que très tard, elle ne fit son apparition en Serbie qu'au début de la seconde moitié du XIX siècle. Ses animateurs sont les Compagnies d'assurances étrangères, qui s'étaient déjà affirmées dans les pays voisins et d'autres pays développés d'Europe. Au début ne fut instituée que l'assurance sur la vie, ensuite l'assurance contre l'incendie, les accidents et d'autres dégâts et risques. Bien qu'à cette époque les affaires relevant d'assurance furent uniquement confiées à des compagnies d'assurances, établies comme actionnaires, ou représentées par un département de banques, donc sur la base du capital privé, ils ne tardèrent pas à jouer un rôle important dans la vie économique et sociale et devinrent sa partie intégrante.

Jusqu'à la fin du XIX siècle toutes les affaires d'assurance en Serbie furent gérées exclusivement par les Compagnies étrangères. Selon les pays d'origine elles provenaient d'Autriche-Hongrie, d'Italie, d'Angleterre, de France et de Russie.

Le premier chapitre porte sur la pénétration et le placement des Compagnie d'assurances étrangères en Serbie, lesquelles, durant cette période initiale, avaient le monopole dans ce domaine. L'absence de compagnie d'assurances locales permit aux compagnies d'assurances, du travail, durant un demi siècle sur le territoire de la Serbie, la liberté d'action totale dans l'application de leurs propres critères étrangères. Le besoin réel de procéder à l'organisation de l'assurance locale et au règlement des rapports en cette matière églament, aboutit à l'adoption de la Loi sur l'assurance le 31 mars 1892 en Serbie.

L'apparition de cette loi spécifique mit ordre dans ce domaine, en réduisant le nombre excessif de Compagnie d'assurances étrangères. De 13 Compagnies n'en resta que six, dont le travail fut plus solide que celui des autres. Ceci fait l'objet du 2e chapitre.

Le troisième chapitre est relatif à la fondation des premières compagnies d'assurances locales, marquée par l'établissement d'un département spécialisé de Beogradska zadruga (Coopérative de Belgrade), chargé de s'occuper des

affaires d'assurance. La création des compagnies d'assurances locales dont la position fut favorisée dès le début même par rapport aux compagnies étrangères donna lieu à une forte concurrence entre les compagnies locales et étrangères, en obligeant chacune d'entre elles de s'efforcer de s'attirer le plus grand nombre d'assurés.

La conclusion du présent ouvrage décrit la situation à la veille de la Grande guerre. En appréciant les résultats obtenus dans un délai de temps relativement court de deux décennies, qui s'écoulèrent de la fondation des compagnies d'assurances locales en Serbie, il y a lieu de constater que le capital local en dépit des difficultés dues à l'inexpérience, à la pauvreté et à la méfiance du milieu, se rendit maître aussi de ce domaine de la vie économique et sociale et dans ce nouveau rôle il se débrouilla bien.